

porushenniamy movlennia: Monohrafiia. Kamianets-Podilskyi. TOV «Druk-Servis». 2015. 224 s. **4. Miziuk V.A.** Formuvannia vmin uchniv pochatkovoї shkoly rozviazuvaty tekstovi zadachi: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.02. Kiiiv. In-t pedahohiky. 2000. 240 s. **5. Miziuk V.A.** Zmishane navchannia yak innovatsiinyi pidkhid intehratsii navchalnoho protsesu u zakladakh osvity. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.O. Sukhomlynskoho. Pedahohichni nauky: zbirnyk naukovykh prats.* Za red. A. Sytchenka. Mykolaiv. MNU imeni V.O. Sukhomlynskoho. № 3 (66). 2019. S. 172-177. **6. Skvortsova S.O.** Metodyka navchannia rozviazuvannia siuzhetnykh zadach u pochatkovii shkoli. u 2-kh ch. Metodyka formuvannia v molodshykh shkoliariv zahalnoho uminnia rozviazuvaty siuzhetni zadach. Odesa. Abrykos-Kompaniia. Ch. I. 2011. 268 s. **7. Tarasun V.V., Havrylova N.S.** Osoblyvosti navchannia matematyky molodshykh shkoliariv z porushenniamy movlennievoho rozvytku. Kamianets-Podilskyi. PP Moshynskyi V.S. 2007. 268 s. **8. Tarasun V.V.** Lohodydaktyka. Kiiiv. Vydav. Dim "Slovo". 2011. 392 s.

Авторський внесок Гаврилов О. – 50%, Лісова Л. – 50%

Стаття отримана 16.04.2022 р.

УДК 376-056.264-053.5(476)

DOI 10.32626/2413-2578.2022-19.56-67

Ю.В. Галецька

yuliyagala@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0001-8096-3242>

НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Відомості автора: Галецька Юлія, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри логопедії та спеціальних методик Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна. У колі наукових інтересів: особливості організації навчально-виховної та корекційно-

розвивальної роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями. E-mail: yuliyagala@ukr.net.

Contact: Haletska Yuliya, Ph.D., senior lecturer of speech therapy and special techniques department Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University, Kamianets-Podilsky, Ukraine. Academic interests: feature the organization of educational and correctional-developing work with children with intellectual disabilities.

Галецька Ю. Напрямки розвитку зв'язного мовлення учнів молодших класів з інтелектуальними порушеннями. В статті визначено особливості організації корекційної роботи у спеціальній школі, врахування яких покращить ефективність навчального процесу та напрямки розвитку зв'язного мовлення молодших школярів з порушеннями розумового розвитку. Успішна робота з розвитку зв'язного мовлення залежить від створення певних умов, таких як: увага до мовлення дітей, адекватне мовленнєве середовище, використання зв'язного монологічного висловлювання, оцінка мовлення дитини тощо. Проведене нами дослідження зв'язного мовлення учнів молодших класів з інтелектуальними порушеннями передбачало виконання наступних завдань: складання розповіді за сюжетним малюнком; складання зв'язного речення із запропонованих слів; вміння учнів підтримувати діалог; складання розповіді на запропоновану тему; складання переказу. В процесі проведення дослідження стану сформованості зв'язного мовлення молодших школярів спеціальної школи виявлено: у дітей є низькими показники рівня складання розповіді за сюжетним малюнком; значно порушене вміння будувати зв'язне речення із запропонованих слів; має місце вторинний недорозвиток мовлення, і оскільки мовлення відіграє важливу роль в засвоєнні знань дітьми, то його порушення повинні бути об'єктом психолого-педагогічної корекції. Нами визначено напрямки розвитку зв'язного мовлення молодших школярів з інтелектуальними порушеннями, а саме, формування: значення нових слів; словесних понять; узагальнюючого значення слова; диференційованого значення слів, які позначають близькі поняття; значення граматичних категорій, понять і форм, розвиток зв'язного мовлення.

Ключові слова: діти з інтелектуальними порушеннями, зв'язне мовлення, молодші школярі.

Haletska Y. Areas of development of coherent speech of junior students with intellectual disabilities. The article identifies the features of the organization of correctional work in a special school, taking into account which will improve the effectiveness of the educational process and the development of coherent speech of junior high school students with intellectual disabilities. Communication is a necessary condition for the full mental development of the child, his comfortable living in society. The importance of the problem of the development of coherent speech is explained by the close connection between the process of speech formation and cognitive activity, in particular, the cognitive function of speech. Speech underdevelopment has a negative impact on the overall mental development of the child, which complicates or even makes it impossible for him to communicate with others. Successful work on the development of coherent speech depends on the creation of certain conditions, such as: attention to children's speech, adequate speech environment, the use of coherent monologue, assessment of the child's speech, and so on. Our study of coherent speech of junior pupils with intellectual disabilities involved the following tasks: composing a story based on a plot drawing; composing a coherent sentence from the suggested words; students' ability to maintain dialogue; writing a story on the proposed topic; making a retelling. In the process of studying the state of formation of coherent speech of junior schoolchildren of special schools it was revealed: children with intellectual disabilities have much lower levels of storytelling than their peers with typical development; junior pupils of special schools also significantly impaired the ability to build a coherent sentence from the proposed words, while pupils with typical development, it is much higher; junior pupils with intellectual disabilities have a secondary underdevelopment of speech, and since speech plays an important role in the acquisition of knowledge by children, its impairment should be the subject of psychological and pedagogical correction.

We have identified areas for the development of coherent speech of primary school children with intellectual disabilities, namely, the formation of: the meaning of new words; verbal concepts; generalizing meaning of the word; differentiated meaning of words; the meaning of grammatical categories, concepts and forms, the development of coherent speech.

Key words: children with intellectual disabilities, coherent speech, junior pupils.

Постановка проблеми. Розвинуте мовлення в школярів молодших класів спеціальної школи – це запорука засвоєння ними навчального матеріалу, воно є засобом підвищення комунікативності і покращення соціальної адаптації. Мовлення також впливає на формування поведінки школярів, сприяє досконалішому оволодінню професійно-трудовими навичками в майбутньому, що підвищує, у свою чергу, можливості соціально-трудоваї інтеграції цієї категорії дітей. Саме у зв'язку із цим сьогодні досить актуальною є проблема розвитку усного зв'язного мовлення в школярів молодших класів. Мовленнєві порушення у дітей з інтелектуальними порушеннями молодшого шкільного віку носять системний характер – страждає мовлення як цілісна функціональна система. В цих дітей виявлено несформованість як імпресивного, так і експресивного мовлення. Паралельно виявлено слабкість мотивації, зниження потреби в мовленнєвому спілкуванні, недоліки смислового програмування мовленнєвої діяльності. Внаслідок ряду причин є порушеною реалізація мовленнєвої програми й контроль за мовленням.

Метою статті є висвітлення напрямків розвитку зв'язного мовлення учнів молодших класів з інтелектуальними порушеннями.

Аналіз досліджень та публікацій. Вивчаючи характерні особливості усного мовлення дітей з інтелектуальними порушеннями, вчені (Л. Виготський, Ю. Галецька, О. Давидова, Н. Кравець, В. Тищенко, Є. Соботович та інші) дослідили вплив недорозвитку мовлення на формування пізнавальних процесів [3; 4]. Порушення мовлення в школярів з інтелектуальними порушеннями в логопедичному аспекті досліджувались Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тищенко та іншими [6; 7; 8]. Дослідники виявили, що порушення психічного розвитку даної категорії дітей та їх мовленнєві навички можуть бути скореговані лише шляхом проведення скерованої спеціальної роботи.

Виклад основного матеріалу. Проведена методика дослідження зв'язного мовлення включала 5 етапів, і передбачала складання розповіді за сюжетним малюнком, складання зв'язного речення із запропонованих слів, вміння учнів підтримувати діалог, складання розповіді на запропоновану тему та складання переказу (див. табл.1).

Таблиця 1

Результати дослідження зв'язного мовлення учнів молодших класів з інтелектуальними порушеннями

Завдання	Високий рівень, у %	Середній рівень, у %	Низький рівень, у %
Складання розповіді за сюжетним малюнком	0	20	80
Складання зв'язного речення із запропонованих слів	10	30	60
Вміння учнів підтримувати діалог	0	20	80
Складання розповіді на запропоновану тему	0	10	90
Складання переказу	0	30	70

Проведене дослідження стану сформованості основних складових зв'язного мовлення молодших школярів спеціальної школи дає змогу зробити такі висновки: 1) спостерігаються низькі показники рівня складати розповідь за сюжетним малюнком; 2) значно порушене вміння будувати зв'язне речення із запропонованих слів (в основному цей показник є низьким у 60 %); 3) дуже слабо розвинута здатність до підтримання і розгортання діалогічного мовлення; 4) в 90% учнів відмічається низький рівень сформованості монологічного мовлення; 5) при переказі тексту 70% досліджених нами учнів спеціальної школи не змогли його самостійно відтворити, 30 % – взагалі не зрозуміли його змісту. Більш детально отримані результати досліджень описано у нашій праці [2].

Особливості корекційної роботи у спеціальній школі, врахування яких покращить ефективність навчального процесу [4]:

1. Весь процес корекційної роботи повинен бути спрямованим на формування мисленнєвих операцій: аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування, узагальнення (на мовленнєвому матеріалі).

2. Корекційна робота має проводитись над усією системою мовлення.

3. Корекційна робота має йти від конкретного до абстрактного.

4. Обов'язковим є диференційований підхід (врахування рівня розвитку мовлення, рівня знань, інтелектуального порушення, типологічних особливостей).

5. Корекційна робота повинна бути пов'язаною з розвитком дрібної моторики рук, логопедичною ритмікою.

6. Зміст логопедичної роботи має співвідноситись з програмою навчання грамоти, з вивченням рідної мови.

7. Слід ретельно відпрацьовувати правильно (сформовані) мовленнєві навички, оскільки в дітей з інтелектуальними порушеннями невірні уявлення долаються важко.

8. Необхідно часто повторювати мовленнєві вправи, але з елементом новизни за змістом і формою.

9. Правильні мовленнєві навички мають закріплюватися в різних ситуаціях, щоб діти могли їх переносити в самотійне життя.

10. Слід практикувати часту зміну видів діяльності, переключати учнів з однієї форми роботи на іншу.

11. Потрібно вміло дозувати завдання і мовленнєвий матеріал, ускладнюючи їх поступово.

12. Необхідно визначити оптимальний темп роботи (для кожної дитини окремо і для групи в цілому)

13. Необхідним є тісний зв'язок логопеда із вчителями, вихователями, батьками, медичним персоналом.

Корекційна робота в спеціальній школі повинна бути спрямована, перш за все, на розширення знань і уявлень про оточуюче, накопичення соціального досвіду, розвиток пізнавальної діяльності і активності учнів. Тому система мовленнєвих вправ має включатись в завдання, спрямовані на вирішення основних корекційних завдань, які стоять перед спеціальними закладами. Робота із розвитку мовлення має бути спрямована, перш за все, на подолання тих порушень, які перешкоджають навчанню цих дітей: формування значення слів, граматичних категорій і понять, розуміння мовлення і збільшення на цій основі об'єму імпресивного мовлення, збагачення словника, подолання аграматизмів і розвиток зв'язного мовлення. Значна роль відводиться також корекції фонематичного розвитку: формуванню диференційованого фонематичного сприймання, спрямованості уваги на звукове оформлення мовлення, фонематичного аналізу і на цій основі – формування чітких фонематичних уявлень, подоланню дефектів звуковимови і попередження дисграфій. На кожному корекційному занятті, незалежно від його теми і конкретних цілей, повинні вирішуватись вказані завдання [6].

Корекційна робота проводилася за такими напрямками [7]:

1) Формування значення нових слів.

Коли дитина приходить до школи, вона зустрічається з потоком нової лексики, яка надходить з уроків української мови, математики,

трудового навчання, образотворчого мистецтва тощо. Ця лексика неоднорідна, в ній можна виділити такі слова і поняття, якими дитина повинна спочатку оволодіти в процесі практичної діяльності, і тільки на цій основі можна давати подальше пояснення цих слів на уроці в класі. До таких слів відносяться, наприклад, наступні терміни: звук, речення, число, цифра, сума, ціна, довжина, ширина, додати, відняти.

Перш ніж пояснити такі поняття, як «звук», «склад», «речення», які відпрацьовуються на уроках мови, дитину слід попередньо підготувати до засвоєння цих понять на логопедичних заняттях шляхом практичного виділення цих елементів з мовлення.

Для відпрацювання навичок самостійного використання нових слів використовуються наступні прийоми роботи: називання дітьми предметів, їх якостей і дій при безпосередньому сприйманні їх зображення в процесі різних дидактичних ігор і занять, спрямованих на розвиток пізнавальної діяльності (наприклад, завдання на класифікацію предметів, гра «Відгадай, чого не стало на столі»), в процесі різних форм діяльності (малювання, ліплення, аплікація, конструювання); пригадування цих же слів без безпосереднього їх зображення у процесі відповідей на різні запитання; доповнення речень, які говорить педагог, вказаними словами, відгадування загадок.

2) Формування і розширення словесних понять.

В процесі розвитку мовлення дітей з інтелектуальними порушеннями недостатньо відпрацювати предметну співвіднесеність слова. Слід також сформулювати, розширити систему понять, знань, які стоять за словом, його смислові зв'язки з іншими словами. Для цього можна використовувати наступні вправи:

- розгляд спеціально відібраних картинок і проведення бесід за ними;
- порівняння даного поняття, окремих ознак, які входять до нього, з іншими, протилежними за значенням;
- визначення предметів, явищ, якостей, які характеризують дане поняття, за їхнім описом;
- відгадування спеціально дібраних загадок (текст загадок містить характеристику окремих явищ, які входять в коло даного поняття);
- вибір предметних і сюжетних картинок, які характеризують дане поняття;
- закінчення речень, розпочатих педагогом;
- опис предмету чи явища, яке позначається певним словесним

поняттям дитиною з опорою на запитання педагога, наочність чи без них.

3) Формування узагальнюючого значення слова.

В шкільному віці необхідно сформуванню у дітей узагальнення більш високого рівня (порівняно з дошкільним віком), зокрема, такі як: продукти харчування (те, що ми їмо), рослини, живе-неживе тощо. Робота із порівняння предметів, які відносяться до різних логічних категорій, продовжується в школі (починається вона в дошкільному віці): порівняння учбового приладдя та іграшок (1 клас); овочів і фруктів, дерев і кущів, домашніх і диких тварин, птахів і комах (2 клас). Порівняння предметів проводиться і всередині одної логічної групи.

Формуючи узагальнююче значення прикметників, педагог показує на конкретних прикладах наявність даної ознаки в цілому ряді предметів (наприклад, називає різні предмети червоного кольору). Потім діти самі визначають наявність цієї ознаки в інших предметах, спочатку при безпосередньому сприйманні, а потім за уявленнями.

Особливу трудність для дітей являє засвоєння відносних прикметників, які означають збірні, особистісні якості (сміливий, сильний, добрий, злий, хитрий тощо). Для засвоєння дітьми значення цих прикметників можна рекомендувати читання педагогом спеціально підібраних текстів з наступною бесідою і коментарями за їхнім змістом.

Формуючи узагальнення значення дієслів, педагог показує, що одну і ту ж дію можуть виконувати різні істоти чи предмети, наприклад, плаває риба, качка, собака, людина, човен; росте дерево, трава, квіти, дитина тощо.

З цією метою можна використовувати гру в дієслівне лото, відповіді на запитання типу: відгадай, що росте, що (хто) плаває, хто літає, хто повзає. При цьому в полегшеному варіанті завдання перед дитиною розкладають картинки з зображенням предметів, які виконують вказані дії. В більш складному варіанті опора на ці картинки виключається.

4) Формування диференційованого значення слів, які позначають близькі поняття.

Необхідно також приділити увагу формуванню диференційованого значення слів, які є близькими за значенням (наприклад: пухнаста - м'яка, стрибає - скаче). Для цього доцільно з пройдених лексичних тем вибрати схожі за змістом дієслова, які означають спосіб пересування (бігає, стрибає, скаче, повзає); праця в

сім'ї (миє, умиває, купає, пере, чистить, смажить, варить, пече); іменники, які означають посуд (тарілка - миска; чашка - стакан); меблі (крісло - стілець; ліжко - диван); одяг і взуття (чоботи - туфлі; шапка - панамка); транспорт (пароплав - човен); прикметники (червоний - рум'яний, пухнастий - м'який, сміливий - сильний).

Для формування диференційованого значення названих і інших подібних слів може бути використане читання різних текстів і на основі розкриття змісту того чи іншого оповідання формування диференційованого значення вказаних слів. Також можна пропонувати учням скласти речення з певними (схожими) словами, відповісти на запитання, як вірно сказати: жаркий, гарячий (чай, день); пухнаста, м'яка (ялинка, подушка), замінити в реченні вказане слово іншим, подібним за значенням.

5) Формування багатозначності слів.

В дітей з інтелектуальними порушеннями молодшого шкільного віку необхідно сформувати смислову багатозначність хоча б найчастіше вживаної групи дієслів та іменників: іде людина, але іде сніг, дощ, іде урок; стоїть стіл, чашка, але стоїть потяг, осінь; біжить хлопчик, але біжить струмок; росте дитина, але ростуть квіти, трава, снігова гора; прийшла дівчинка, але прийшла весна, радість в дім. Особливу увагу слід приділити формуванню практичного розуміння таких дієслів, які на уроці математики застосовуються не в звичайному, побутовому значенні, а у значенні математичних термінів: витратити, залишити, відрізати – у значенні відняти; додати, приєднати, докупити – в значенні додати. Учні повинні повніше познайомитися зі смисловим різноманіттям деяких іменників, таких як ручка – в значенні засобу письма, але ручка чайника, вікна, дверей, дитини; перо в значенні засобу письма, але перо птаха. Можна застосовувати співставлення речень з одним і тим же словом, яке використовується в різних значеннях: покажи картинки, на яких зображено, як іде дощ, іде урок, іде потяг; виокремлення з цих речень слова, яке повторюється. Також рекомендується добирати до даних іменників всі предмети, які можуть застосовуватись з ними. Наприклад, просять учня відібрати із запропонованих картинок всі ті, які можуть застосовуватись зі словом «стоїть». Практикують також складання речень із заданим словосполученням (ручка дитини, писати ручкою).

б) Формування значення граматичних категорій, понять і форм, розвиток зв'язного мовлення.

Основну увагу слід зосередити на формуванні практичного

розуміння цілого ряду граматичних форм, категорій і понять. В учнів з інтелектуальними порушеннями слід перш за все сформувати спрямованість уваги на граматичне оформлення мовлення або на граматичне значення слова, тобто, навчити їх розуміти слово не тільки з врахуванням значення його кореневої частини, але і граматичного оформлення. З цією метою рекомендується використовувати, в першу чергу, такі граматичні форми, значення яких добре усвідомлюється дітьми (форми однини і множини іменників та дієслів, дієслова доконаного і недоконаного виду, деякі відмінкові форми іменників, родові закінчення дієслів минулого часу, деякі прийменники). З цим граматичним матеріалом можна проводити наступні види робіт:

- розрізнення за значенням двох протилежних за граматичним оформленням слів чи речень (покажи, де стіл – столи, дівчинка грається – дівчатка граються);

- розрізнення за значенням протилежних за граматичним оформленням слів, пред'явлених не попарно, а в хаотичному порядку (покажи, де столи, шишка, квітка, стіл, шишки, квітки), придумування учнями речень з одним і тим же словом, даним в різній граматичній формі (м'яч, м'ячем);

- додавання в речення, яке говорить педагог, слів у певній граматичній формі (В небі летить... . В небі летять...);

- співвіднесення дієслів минулого часу чоловічого і жіночого роду з відповідними іменниками;

- диференціація за значенням речень, які мають однаковий лексичний склад, але різне граматичне оформлення (Мама кличе додому дочку. Дочка кличе додому маму. Відповідь на запитання, хто вдома, хто на вулиці).

Для накопичення узагальнень у сфері морфологічних і граматичних явищ мови корисне також співставлення слів з однотипними закінченнями (ножем, олівцем, віником) і виділення в них загального звучання; класифікація даних слів за морфемами, які до них входять: заєць – зайці; оцінка правильності граматичного оформлення слів (Чи можна так сказати? Як вірно сказати?).

Далі необхідно відпрацювати значення тих граматичних категорій і понять, які не усвідомлюються дітьми: синтаксичну роль слова в реченні, диференційоване предметно-синтаксичне значення відмінкових форм, прийменників, категорій істоти і неістоти, роду. Значення цих граматичних понять відпрацьовується у практичному плані.

У процесі занять з розвитку мовлення слід приділити значну увагу також розвитку системи словотворення. Для цього необхідно, перш за все, сформувати навички морфологічного аналізу на практичному рівні шляхом співставлення слів однотипного морфемного ряду, тобто з однотипними суфіксами (зайчик, пальчик, стільчик), префіксами (прийшов, приніс, привіз, прилетів), однаковим коренем (сніг, сніжинка, сніговик). Учні прослуховують ці ряди слів і виділяють в них загальне звучання. Для проведення цих занять добирається тільки такий лексичний і граматичний матеріал, який усвідомлюється дитиною.

Робота з розвитку зв'язного мовлення в дітей з інтелектуальними порушеннями складається з двох ланок:

1. Формування диференційованого смислового сприймання ситуацій і складання смислової програми висловлювання.
2. Формування навички її перекодування в розгорнуте мовлення.

Ці дії і навички необхідно відпрацювати на рівні речення, а потім – зв'язного тексту.

Висновки. Розвиток усного зв'язного мовлення, як одна із психічних функцій, є передумовою успішного оволодіння навчальним матеріалом. Особливо це стосується дітей з порушеннями розумового розвитку, в яких через наявність інтелектуального порушення має місце вторинний недорозвиток всіх психічних процесів, в тому числі й мовлення. Вирішення даного завдання необхідно для подальшого розвитку наукових основ спеціальної педагогіки та психології з проблем мовлення дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями, поглибленої розробки методик, спрямованих на розвиток зв'язного мовлення учнів і на корекцію його недоліків в даній категорії дітей. Отже, корекційна робота з дітьми з інтелектуальними порушеннями повинна бути спрямована на розвиток всіх сторін мовлення. Вона має проводитись систематично, враховувати індивідуальні особливості і потенційні можливості кожної дитини.

Бібліографія

- Галецька, Ю.** (2020). Особливості розвитку зв'язного мовлення дітей з інтелектуальними порушеннями. *Від науки – до практики: науково-методичний альманах*. Слов'янськ. 46-49.
- Галецька, Ю.** (2021). Дослідження стану сформованості зв'язного мовлення учнів

молодших класів з інтелектуальними порушеннями. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Вип. 17. Кам'янець-Подільський. 75-84. **Давидова, О.** (2007). Вплив психофізичних відхилень на стан мовленнєвого розвитку дитини. *Дефектологія*. №11. 49–51. **Кравець, Н.** (1999). Розвиток мовлення у учнів молодших класів допоміжної школи на уроках читання і української мови. Київ. А.С.К. 160. **Крутій, К.** (2002). Граматична норма як компонент культури мовлення дитини дошкільного віку. *Науковий вісник Південноукраїнського державного університету ім. К. Д. Ушинського*. Випуск 4-5. Одеса. 155-161. **Соботович, Є.** (2004). Особливості засвоєння лексики розумово відсталими дітьми. *Дидактичні та соціальнопсихологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі*. Київ. №5. 304-308. **Соботович, Е.** (1995). Порушення мовного розвитку у дітей та шляхи їх корекції. Київ. ІСДО. 204 с. **Тищенко, В., Рібцун, Ю.** (2006). Як навчити дитину правильно розмовляти: від народження до п'яти років: поради батькам. Київ. Літера ЛТД. 128 с.

References

Haletska, Y. (2020). Osoblyvosti rozvytku zviaznoho movlennia ditei z intelektualnymy porushenniamy. *Vid nauky – do praktyky: naukovometodychnyi almanakh*. Sloviansk. 46-49. **Haletska, Y.** (2021). Doslidzhennia stanu sformovanosti zviaznoho movlennia uchniv molodshykh klasiv z intelektualnymy porushenniamy. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity (pedagogichni nauky)*. Vyp. 17. Kamianets-Podilskyi. 75-84. **Davydova, O.** (2007). Vplyv psykhofizychnykh vidkhylen na stan movlennievoho rozvytku dytyny. *Defektolohiia*. №11. 49–51. **Kravets, N.** (1999). Rozvytok movlennia u uchniv molodshykh klasiv dopomizhnoi shkoly na urokakh chytannia i ukrainskoi movy. K.: A.S.K. 160. **Krutii, K.** (2002). Hramatychna norma yak komponent kultury movlennia dytyny doshkilnoho viku. *Naukovyi visnyk Pivdenoukrainskoho derzhavnoho universytetu im. K. D. Ushynskoho*. Vypusk 4-5. Odesa. 155–161. **Sobotovych, Y.** (2004). Osoblyvosti zasvoiennia leksyky rozumovo vidstalymy ditmy. *Dydaktychni ta sotsialnopsykhologichni aspekty korektsiinoi roboty u spetsialnii shkoli*. K. 5, 304-308. **Sobotovych, E.** (1995). Porushennia movnoho rozvytku u ditei ta shliakhy yikh korektsii. K. ISDO. 204. **Tyshchenko, V., Ribtsun, Y.** (2006). Yak navchyty dytynu pravylny rozmovliaty: vid narodzhennia do piaty rokiv: porady batkam. K. Litera LTD. 128.

Стаття отримана 12.04.2022 р.